

Ukazovatele týrania detí

Týranie detí môže znamenať fyzické ubližovanie, sexuálne zneužívanie, nepôskytovanie náležitej starostlivosti alebo odopieranie lásky dieťaťa a neakceptovanie dieťaťa. Pojem týranie detí zahŕňa: zanedbanie, psychické týranie, fyzické týranie a sexuálne zneužívanie.

Zanedbávanie

Väčšina dospelých nezanedbáva deti úmyselne. Zanedbávanie zvyčajne vyplýva z nevedomosti o tom, čo je primeraná starostlivosť o dieťa; alebo z neschopnosti plánovania. K zanedbávaniu dochádzá, keď dospelý nedokáže poskytnúť dieťaťu dostatočnú potravu, spánok, bezpečnosť, dohľad, oblenie alebo lekársku starostlivosť. *Ukazovatele správania zanedbaných dieťaťa:* nedostatočná a neregulovaná potrava, časť absencie v škole, obliečenie, ktoré nie je primerané počasíu, špinavé saty, delikvencia, požívanie alkoholu a drog, nedostatočná a neregulovaná strava.

Fyzické ukazovatele: nedostatočná hygiena, zanedbané zdravotné problémy a pomôcky (prehliadky zubačara, okuliare), neustály nedostatočný dohľad nad dieťaťom.

Psychické týranie

Psychické týranie zahŕňa akékoľvek konanie, ktoré bráni vytvoreniu priaznivých životných podmienok pre dieťa. Ide o prípad, keď je zdieľané dospelého k dieťaťu taký negatívny, že sa väčšine narúšia osobnosti dieťaťa. Takýmto správaním dospelých je napr. kričanie, ponúkanie poznámky, odmetanie, ignorovanie, izolovanie alebo terorizovanie dieťaťa. Psychické týranie je veľmi ťažké identifikovať a dokázať.

Ukazovatele správania psychicky týraného dieťaťa: ťažké depresie, extrémna útláhanosť alebo agresivita, prílišná potlačenosť, poslušnosť, potlačenosť a čistotnosť, extrémne vyžiadovanie si pozornosti, kôlka, exkluzívne hrajanie pri hrách.

Fyzické ukazovatele: nočné pomočovanie neorganického pôvodu, časté psychosomatické ťažkosti, nevoľnosť, bolesti hlavy, bolesti žaludku, nechuterstvo, neprospevanie dieťaťa bez organických príčin.

Fyzické týranie

Fyzickým týranom je akékoľvek úmyselné ubliženie na zdraví dieťaťa. Často ho zapríčinuje konanie dospelého, ktorý sa má o dieťa postarať, alebo naopak, nedostatom kohu konania. Môže ísť o zranenia ako modriny, podliatiny, rezné rany, złomeniny, popáleniny alebo vnútorné zranenia. Fyzické týranie sa môže vyskytovať ako jeden alebo dva ojedinelé incidenty, alebo pretrváva dlhší čas.

Ukazovatele správania: Dieťa si nevie vybaťi, ako k zraneniam došlo, alebo uvádzá rozporuplné vysvetlenia, dieťa je obozretné voči dospelým, dieťa sa pri nečakaných dotychoch kríž alebo myká, malé dieťi nenevážajú oční kontakty, dieťa je extrémne agresívne alebo utiahnuté, bez výberu vyliaďáva náklonosť, je extrémne poddajné a/alebo sa usiluje zapáčiť sa.

Fyzické ukazovatele: zranenia odporúčajúce vysvetleniam, pritomnosť väčších zranení v rôznych stádiach hojenia, pritomnosť rôznych zranení v priebehu určitého časového obdobia, zranenia na tvári u dojčiat a detí predškolského veku, zranenia neúmerné veku a vývojovej fáze dieťaťa.

Sexuálne zneužívanie

Sexuálne zneužívanie je akékoľvek vzťah medzi dieťaťom a staršou osobou, ktorého zámerom je zneužiť dieťa za sexuálnym účelom. Zrejme je to najzložitejšia forma násilia, ktoré sú si ľudia schopní uvedomiť, že existuje. Otvorene sa o tomto probléme začalo hovoriť len nedávno. Kanadské trestné právo určuje množstvo typov sexuálneho zneužívania, napr. zasahovanie do sexuality iného človeka, využívanie k dotykom, sexuálne zneužívanie mladistvých, prinucovanie k sexuálnym aktivitám zo strany rodiča alebo osoby, ktorá má

dieťa na starosti, vystavovanie genitálií v prítomnosti dieťaťa, incest, *Ukazovatele správania:* veku neprimerané sexuálne hry s hračkami, prejavy jednoznačného sexuálneho správania neprimeraného veku, kresby alebo opisy, ktoré jednoznačne vyjadrujú sexuálne správania, alebo veku neprimerané sexuálne vedomosti, prostitúcia, zvádzanie, utiahnutosť, fantazirovanie alebo infantilné správanie, malo intenzívne vzťahy so seberovnými, kriminalita alebo útek, nepríame narázky na problém doma ako „chcel/a by som bývať s vami“, strach z ľudu alebo výrazný odpor, ak majú s niekym zostať samy, nezvyčajný záujem alebo vedomosti o sexuálnej oblasti, využadovanie náklonnosti nezvyčajnými spôsobmi.

Fyzické ukazovatele: nezvyčajné alebo nadmerné svrbenie v genitálnej alebo análnnej oblasti, roztrhávanie, flakatá alebo zakrvavená bielizeň, tehotenstvo, zranenia vo vaginálnej alebo análnej oblasti, t.j. modriny, opuchy alebo infekcia, pohlavné choroby, ťažkosti pri chôdzi a sedení.

Sexuálne zneužívanie zahŕňa všetky aktivity, pri ktorých je dieťa zneužívané na sexuálnu stimuláciu či ukájanie inej osoby ako (no nielen): odhalovanie sa pred dieťaťom, odhalovanie genitálií dieťaťa, hladkarie, sexuálne obťažovanie a donucovanie sexuálnym zneužívaniom je aj keď iná osoba dovolí dieťaťu sledovať pornografiu alebo sexuálne aktivity, alebo ho k sledovaniu priamo pobáda.

Možnosť nabádať dieťa na sexuálny styl vyplýva z pozícii sily páchateľa, čo je v ostrom kontraste k veku dieťaťa, závislosť alebo podriadenej pozícii. Častými donucovacimi prostriedkami sú vyhľásky a uplácanie dieťaťa, korupcia. Počas sexuálneho útoku bývajú deti len zriedka fyzicky zranené, preto treba novovať zvýšenú pozornosť prejavom v správaní.

Niž vždy je sexuálne zneužitie zločinom dospelých na detoch. Zhruba v 25 % prípadoch sexuálneho zneužívania detí sa vyskytuje väčšie útoky mladistvých.

Incest / sexuálne zneužívanie detí

Patricia D. McClelland

„Ak ste boli sexuálne zneužíti, nie ste sami. Do osiemnásťich rokov je sexuálne zneužitie každé tretie dievča a každý siedmy chlapec.“ (Bass a Davis 1988, s. 20.) Incest sa zvyčajne definuje ako sexuálny pomer medzi pokrovým príbuzným. Uzatvára takéto manželstvo je trestné. V súčasnej dobe sa využíva definícia incestu, ktorá zohľadňuje zneužitie dôvery a prevahu sily v takýchto jednostranných vzťahoch. Jedna z definícií znie: „Využívanie sexuálne neprimeraného správania, alebo správania so sexuálnym podtextom (...) osobou alebo viacerými osobami, ktorých autorita vyuľpila z pretrvávajúceho citového puta s dieťaťom.“ (Blume 1990, s. 4.)

Takáto definícia sa rozširuje o sexuálne zneužívanie hocikým, kto má autoritu alebo moc nad dieťaťom. Zahŕňa teda páchateľov, medzi ktorých patria: priamí aj vzdialí príbuzní, vychovávateľia, učitelia, vedúci skautských organizácií, kňazi / duchovní a pod. *Incest medzi dospelým a dieťaťom,* ktorí sú v príbuzenskom vzťahu, alebo adolescenci, sa v súčasnej dobe považuje za najrozšírenejšiu a pre dieľa najskôdliviešiu formu sexuálneho zneužívania.“ (Courtis 1988, s. 12.)

So stúpajúcou rozvodovosťou sa zvyšuje i počet ohrozených detí. Ženy v snahe nájsť si partnera nedovodom podstupujú riziko sexuálneho zneužitia svojich detí mužom, s ktorým žijú. Ak sa matky opäť vydajú, podľa prískumu D. Russell „nevlastné dcéry sú v osiemnásťich väčšom nebezpečenstve sexuálneho zneužívania otcom, než dcéry vychovávané biologickým otcom“ (Russell 1986, s. 103). „Niektoľ rôzne výskumy začínajú mať podozrenie, že možno z tohto dôvodu vzrástlo počet otcov, ktorí sú v skutočnosti šikovní pedofili, a očenia sa s rozvedenými alebo slobodnými matkami, aby mali prístup k deťom.“ (Crewdson 1988, s. 31.)

Vo Finkelhorovej štúdii sa uvádzajú: „Chlapci majú trocha iné skúsenosti ako dievčatá. Ide prevažne o homoseksuálne skúsenosti a v menšej miere sa tý-

kajú členov rodiny. No i tak sú chlapci obeľami násilia a nátlaku rovnako často ako dievčatá. Dievčatá i chlapci trádzajú, že vo viac ako polovici prípadov bola použitá nejaká forma nátlaku.“ (Finkelhor 1979, s. 143.)

Podľa Diana Russel (*The Secret Trauma*) a Davida Finkelhoro (*Child Sexual Abuse*) sú v prípade dievčat páchateľmi v 95 % muži, v prípade chlapcov sú páchateľmi v 80 % muži (Bass a Davis 1988, s. 96). Zrejme to je hlavný dôvod, prečo je väčšinu tabu o inceste hovorí ako incest samotný.

Freud ako prvý v roku 1896 poukázal na súvislosť medzi psychickými

problémami dospelých a ich zájtkami z deťstva, keď boli sexuálne zneužívaní. Taktôľ vysvetloval problematiku hysterie. Z nej vychádzal pri svojej teórii zvádzania. Po značnom rozruchu zo strany jeho súčasníkov (mužov z nich boli sami páchateľmi) Freud odvolał teóriu zvádzania a nahradil ju teóriou Oidipovho komplexu. Táto teória nazerala na incestné úvahy obetu ako na čre sexuálne fantazirovanie. (Russell 1986, s. 4-6.)

Najvyšší počet prípadov incestu u populácie ako celku vychádza z Kinseyho štúdia z konca 40. rokov a začiatku 50. rokov tohto storočia. Hoci ženy v jeho štúdiu uvádzajú, že ich zájtky zo sexuálneho zneužívania v deťstve boli traumatické, Kinsey tieľo správy nevyberane angateličoval. Usiloval sa uistíť verejnosť, že deti by sa nemali znešikovať týmito zájtkami. Ak k nim aj došlo, na vnebalebale sexuálny agresor, ale prídeľný rodič a učiteľ, ktorí zapŕinili, že sa dieťa stáva „hysterickým“ (...) Oproti tomu, ľatio skupina (skupina okolo Kinseyho) preukazovala prílišnú cítivosť voči dospelému útočníkovi (...) Ignorovala otázky dominancie a sily, vychádzala z pozície, že ide len o čosi viac, než presadzovanie väčších sexuálnych výsledkov pre mužov (...) Verejnosť v posudzovaní týchto mužov nebola ochotná uznáť, že ide o incest.“ (Herman 1981, s. 16-18.)

V 70. rokoch sa otázka incestu opäť dostala na verejnosť, tentoraz z iniciatívy samotných žien, a to v období, keď prudko vzrástalo hnutie za zravnoprávnenie žien. Poukazovalo sa na znásilnenia, týranie žien a sexuálne zneužívanie detí. V ro-

ku 1979 sa Diana Russell pýtalá „viac ako 900 náhodne vybraných žien v San Franciscu na ich sexuálne zájtky z deťstva (...) a zistila, že 38 % opýtaných (...) bolo sexuálne zneužívaných dospejím príbuzným, znáym alebo neznáym, pred dovoľením osiemnásťeho roku života“ (Crewdson 1988, s. 25).

Jej štúdia mala isté metodologicke nedostatky, ale nie také, aby sa považovala za bezzemernú. Bud Lewis z *Los Angeles Times* viedol v júli roku 1985 prieskum verejnej mienky, aby zistil, do akej miery je sexuálne zneužívanie rozšírené. Jeho vzorku tvorilo 2627 mužov a žien zo všetkých štátov USA. Výsledky preukázali, že „27 % žien a 16 % mužov bolo v deťstve sexuálne zneužívaných (...) vzhľadom k súčasnej populácii v USA je to takmer 38 miliónov dospelých, ktorí boli v deťstve sexuálne zneužívaní“ (Crewdson 1988, s. 27-28).

„Približne 40 % všetkých obetí trpí pretrvávajúcimi následkami nátočko, že si vyzádajú liečbu aj v dospelosti.“ (Brownie a Finkelhor 1986, cit. in: Courtois 1988, s. 6.) Súčasťou niektorých následkov je nedôvera (čo ovplyvňuje vzťah medzi terapeutom a pacientom), strach z intimity, depresie, samovražedné sklonky a iné sebařazujúce správanie, nízke sebavedomie, pocity viny, hnev, izolácia a odcudzovanie od ostatných, závislosť na drogách a alkohole a poruchy príjmu potravy.

Briere spochybňuje účinnosť psychiatrických charakteristik (pri obetích sexuálneho zneužívania). Navrhoval, aby sa psychiatrické poruchy u obeti sexuálneho zneužitia považovali za traumu po sexuálnom zneužití. Tento termín sa vzťahuje na symptómy v správaní, ktoré sa spočiatku upravili, ale po istom čase sa v dospelosti v určitých súvislostiach stali neprimeranou súčasťou osobnosti obete.“ (Gil 1988, s. 28.) Takýto poihľad sa odpútava od stigmatizovania obete a hľadania viny u obete. Páchateľ je osoba, ktorá niesie viny za spôsobenú traumu. Deti nikdy nie sú viny za sexuálne zneužitie. Zodpovednosť sú jedine dospelí. Na prelome storočia Freud označil obete sexuálneho zneužívania za „hysterické“. Nasledujúcich sedemdesať až osemesať rokov ich spoločnosť označovala za „psychické narušenie“. V súčasnosti sa obete

sexuálneho zneužitia chápu ako ľudia, ktorí trpia pretrvávajúcimi následkami z lejtoj traumy. Tradične sa sexuálne zneužívanie detí považovalo buď za incest, alebo za pedofiliu. V súčasnej dobe sa naň nazará ako na spektrum javov, medzi ktorími je určite súvislost. Kým niektorí muži mali incestný vzťah len s vlastnými detmi, podľa jednej štúdie (Abel 1983), „na jmenie 44 % zneužívajú aj deti mimo rodinu, hoci majú sexuálne vzťahy aj s vlastnými deťmi“, a ďalší muži majú sexuálny styk s deťmi, s ktorými nie sú v príbuzenskom vzťahu. Vlastnosť, ktorú majú násilníci spoločnosť, že „sú to nezamostatní, neschopní jedinci s minulosťou poznávacou konflikty, rozrattmi, opustenosťou, násilím a vykorisťovaním v deťstve“ (Encyklopédia sociálnej práce 1987, s. 256).

Teória systému a incest/sexuálne zneužívanie detí

Rodina a väčšie spoločenstvá

Patricia D. McClelland

Dva určujúce faktory incestu/sexuálneho zneužívania v rodinách sú: štruktúra rodiny a pravidlá a normy rodiny. Dva určujúce faktory incestu/sexuálneho zneužívania v širšich spoločenstvach sú: štatút žien a detí a súdny systém. Samozrejme, existuje množstvo určujúcich faktorov incestu/sexuálneho zneužívania detí, ktorími sa nebudem zaoberať. Podľa Diane Russell (Skrytý trauma) a Davida Finkelhora (Sexuálne zneužívanie detí), „95 % násilných činov voči dievčiatom páčiaju muži a 80 % násilných činov voči chlapcom páčiaju muži“ (Bass a Davis 1988, s. 96). Preto bude ľato práca zameraná na otcov ako sexuálnych útočníkov. Hoci sú chlapci sexuálne zneužívané rovnako ako dievčiatá, doterajšie výskumy sa väčšinou zaoberajú dievčatami. Samozrejme, rodičia sú rodicia a deti sú deti. Kým status sa

dievčat, no i napriek tomu tato práca spracúva výskum u dievčat. Zhruba šestina amerických žien bola v deťstve sexuálne zneužívaná, väčšinou niekým, koho poznali. „Novšia výskumy uvádzajú, že až 38 % žien bolo v deťstve obťažovaných. Existuje množstvo problémov aj v tomto prieskume, ale najvýznamnejším je: Na čo sa nepamatáme, nemôžeme uviesť. Podľa mojich skúseností menej ako polovica žien, ktoré zažili túto traumu, si ju neskor dokáže vybaľiť a identifikovať ako zneužívanie. Preto je pravdepodobné, že viac ako polovica všetkých žien zažila v deťstve sexuálne zneužívanie.“ (Blume 1990, xiv.)

Rodina

„Za systémovoľo prístupu k ľudskému správaniu (...) vyvstávajú dva všeobecné, podstatné predpoklady: (1) Stav a podmienky systému, v ktorom funkčne ohľadom a čase, sú výsledkom interakcie medzi ním a prostredím, v ktorom funguje. (2) V systéme sa odražujú zmeny a konflikty, jadinci ovplyvňujú prostredie a sami sú ním ovplyvňovaní. Procesom interakcie vznikajú zmeny a dochádza k vývoju.“ (Longres 1990, s. 19.) „Každý člen rodiny je súčasťou systému. Čelok ako taký je vždy viac ako súčet jeho časťí. Pod pojmom rodina si môžeme predstaviť „holón“, celok aj súčasť väčšieho systému zároveň.“ (Longres 1990, s. 266.) Interakcia medzi jeho časťami udržiava tento systém pri živote. Skúmanie rodiny sa musí začať vztahmi a interakciami medzi jednotlivými jej členmi. V teórii systému výššie roviny môžu riadiť nižšie roviny. Jednotliví členovia rodiny sú jedinečnými individualitami aj časťami rodiny zároveň. „Rodina je previazaný systém v interakcii so svojim prostredím. V rámci hranc rodiny sú jej členovia a ich roly, normy, hodnoty, tradície a ciele príkazu, ktoré je odlíšňujú od ostatných rodín a sociálneho prostredia (...) Rodiny, ktorých hranci sú otvorené a priznávajú sú najzádatnejšie.“ (Longres 1990, s. 274.)

V systéme rodiny existujú tri subsystemy: rodičia, rodičia — deti a súrodenec. V zdravej rodine si rodičia spravodlivo delia moc a deti na nej majú demokratický tiež svoj podiel. Samozrejme, rodičia sú rodicia a deti sú deti. Kým status sa

vzťahuje na pozícii a obsahuje postavenie v spoločenskej hierarchii, „rola sa vzťahuje na dynamické aspekty pozície, má viac do činenia s tým, čo ľudia v rôznych pozíciach robia, alebo čo sa od nich očakáva (...) V rodine jednotlivci existujú len v kontexte svojich rolí a štatútu, ktoré zasluhujú.“ (Longres 1990, s. 322.) Hranice v nezdravých rodinných systémoch sú (takmer) uzavreté, s fixnými a prisnymi vztahmi, alebo bez akýchkoľvek vztáhov. Takmer všetko je presne dané a nakanponované: ciele, roly a vztahy, pravidlá a normy. V nezdravých rodinných systémoch sa neuplatňuje spravodlivé delenie moci, sub-systém vyshej roviny (otec) zvyčajnevládne a subsystémy rôznej roviny (matka/deti) sa podriaďujú. Otec smie vlaďať rodinu a obmedzovať jej správanie. Efektívne môže zablokovať ozdravujúce vplyvy limitovaním správania/rolí členov rodiny a izolovaním rodiny od spoločnosti. „Rodina si, podobne ako iné systémy, tvorí vztahy pomocou procesu nazývaného „spätnú väzbu“. Je to práve spätná väzba, ktorá zabezpečuje chod systému. U uzavretých rodinných systémov spätná väzba nefunguje, v dôsledku čoho je systém zmenuzený a nehybný. Toto sa nazýva dynamická homeostáza. Spätná väzba sa v rodine udržiava tiež pomocou (zjavových a skrytých) pravidiel, ktorími sa systém ťaží (...) Pozitívna spätná väzba lámá zmenuzený stav quo systému. Pozitívna spätná väzba odviera deštruktívne a nepísane pravidlá, zjavové aj skryté.“ (Bradshaw 1988, s. 29-30.)

John Bradshaw prezentoval princíp dynamickej homeostázy pomocou rodinného mobilu. Po spusení sa mobil dostane vždy do tej istej polohy a zastane. „V otvorenom rodinnom systéme sa mobil stále udržiava v miernom poluhe.“ (Bradshaw 1988, s. 30.) Aj Virginia Satir použila obdobu mobilu na znázormenie previazanosti jednotlivých členov rodiny. Ráta prítom so všetkými členmi rodiny, ktorí sa musia dohodnúť, aby udržali mobil v rovnováhe. (Satir 1988, s. 137.) „Väčšia rodina sú v rovnováhe. Otázkou je len, za akú cenu každý člen hľadá rovnováhu udržiava.“ (Satir 1988, s. 139.) Aby bola rodina zdravá, musia ot-

covia a matky dobre vedieť, kto sú, a to na základe dobrých komunikačných schopností, zdravých hrańc vlastného ega a flexibilných roli. Každý rodič musí byť zdravý, aby mohol mať zdravé vzťahy s ostatnými. Intimita si vyzaduje delenie moci vo vzťahoch. Keďže deti nie sú rovné rodičom, vzťahy medzi rodičmi a deťmi nie sú intímne (a ani by nemali byť). „Ak funguje manželstvo, aj deti majú reálnu šancu plnoplodnosť fungovať. Ak je manželstvo nefunkčné, členovia rodiny sú stresovaní a nevedia sa funkčne prispôsobiť.“ (Bradshaw 1988, s. 31.) Krugman (1987) skúmal princíp triangulácie v rámci generácie ako základný vzor pre organizáciu a prenášanie násilia v rodine. Zaznamenal: „Ide o to, že rodičia ho použijú na defolu vtedy, keď sami nezvládajú hľať a konflikty (...), (...) vzor, ktorý je bežne spojený s sexuálnym zneužívaním. Diefa sa vyzdvihuje na úrovni rodičov a stabilizuje systém zámenou roly... Diefa tiež môže nahradzovať ostatný deťom rodiča, alebo v prípade incestu otec — dcérku nahradzať rolu manželky.“ (Krugman 1987, s. 139.) Z toho vyplývajúca zámena roli, incest otec — dcéra, je istým spôsobom funkčným prispôsobením sa rodiny pomocou väčnej reformácie roli. (Henderson 1972, Lustig a kol. 1966, Machotáka a kol. 1966) (...) David L. Calof identifikoval niekoľko rodinných zákazov, príkazov a scenárov správania obetí v incestuóznych rodinách. Vymenované sú v skrátenej podobe:

V takýchto rodinných systémoch sa potláčanie vytvára určitými podverdomými pravidlami, rodinnými posolstvami, zvlnutornením alebo scenármi správania obetí, ktoré sú prakticky univerzálne. Dospelí zvyknú konáť podľa rovnakých pravidiel aj v dospelosti, bez toho, aby sa ich pokúsili zmeniť. Tu sú uvedené niektoré myšlienky, ktoré tvoria základ nefunkčnej rodiny s násilnými sklonmi a ktoré pretrvávajú v obete aj v dospelosti: potláčaj, zapieraj, nemysli, neviď, nepočuj, nečísl, neuvažuj a neskúmaj svoj zážitok, never očividnému, akceptuj nemožné, never sebe ani ostatným, bud lojalná/y, musíš chrániť rodinu, zatajuj, poslúchaj, nesmieš odporovať, nesúhlasiť či sa

rozrušovať, nemaj žiadne požiadavky, maj rada/rád spôsoby ubližovania a zneužívania, nežiadaj pomoc, neukazuj bolest. V takýchto rodinách pravidlá logicky fungujú na základe nespochybniatejlojálnosti a schopnosti jej členov správať sa „ako keby“. Preto sa všetky javy príse „utulávajú“ a ponechávajú bez kritického zhodnotenia. Zapieranie a separovanie sú základné princípy organizácie takéhoto rodinného života. (Calof 1988, s. 3-4.) Rodina si udržiava „homeostázu“ pomocou prísnych pravidiel/noriem a členovia rodiny prijímaní náhradné, ale nefunkčné roly.

Spoločnosť

Súdny systém

Súdny systém je súčasťou väčšieho patriarchálneho systému, ktorý sympatizuje s páchateľmi — mužmi a vŕb obet alebo matku obeť. Keďže väčšina páchateľov sexuálneho zneužívania detí sú muži, ženy a deti nemôžu očakávať veľkú pomoc zo strany súdneho systému. Podľa nedávnejšieho prieskumu verejnej mierky Lexington Herald-Leader „len jedno percento zneužívateľov bolo odsúdených“ (The Courier Journal 2. 12. 1991, s. A2). Mužom sa vo všeobecnosti viac verí než ženám a určite viac než deťom. Nestačí len dokázať, že diefa bolo zneužité. Keďže sa zriedkavo vyskytujú nejakí svedkovia, je veľmi ľahké páchateľa usvedčiť. „Aj keď existujú nezvratné lekársky dôkazy, prípady sexuálneho zneužívania končia svedectvom detí, ktorých sa týka. Keď sú deti príliš malé na to, aby svedčili, pravdepodobne z toho nebude ani prípad (...) Veľa násilníkov si uveruje, že už prokurátori vedia, že veľmi malé deti sú vhodnou koristou.“ (Crewdson 1988, s. 162.)

Sudcovia/sudky často odmietajú povoliť svedectvo odborníkov — sociálnych pracovníkov/čok, psychológov/čiek a psychiatrov/čiek, ktorí sú môžu objasniť dosah a dôsledky sexuálneho zneužívania detí. Odmietaťie podstatných svedectiev prispieva k „zdieľanej odmietačke halucinácii“, že sexuálne zneužívanie detí je

zriedkavé. (Goodman 1985, s. 14.) Súdny systém operuje s mylnou domnenkou, že incestuózny otec pôcha z len na svojej vlastnej rodine, nie na deťoch niekoho iného. Kým niektorí incestuózni muži majú pohľadný styl ten s vlastnými deťmi, podľa istej štúdie (Abel 1983) „na jmenie 44 % zneužívajú aj deti mimo rodinu, hoci majú sexuálne vzťahy aj s vlastnými deťmi“, a ďalší muži majú sexuálny styk s deťmi, s ktorými nie sú v príbuzenskom vzťahu. Vlastnosť, ktorú majú násilníci spoločnosť, že „sú to nezamostatní, neschopní jedinci s minulosťou poznávacou konflikty, rozrattmi, opustenosťou, násilím a vykorisťovaním v deťstve“ (Encyklopédia sociálnej práce 1987, s. 256).

Rodina je pod systémom spoločenstva

Relevancia základných systémových premenených

Spojte všetky existujúce rodiny a dostenete spoločnosť. Je to presne také jednoduché. Hocijáká výchova v každej jednej rodine sa odraží na spoločnosti, ktorú tieto rodiny tvoria. Inštitúcia ako školy, cirkev, úrady a vláda sú rozšírením formy rodiny do nerodinných forem. (Satir 1988, s. 360.) Členovia rodiny na seba berú rodinné role ako manželka a matka, otec a manžel, dcéra a sestra a syn a brat. Keď rodina vstúpi do spoločnosti, rodičia preberú roly pracovníkov, občanov, dobrovoľníkov atď., kým deti roly študentov, kamarátov atď. Na každého člena rodiny sa kladú určité rolové očakávania a tiež na roly, ktoré preberajú v spoločnosti. Tieto očakávania sú formou kontroly spoločnosti. „Najdôležitejším atribútom spoločenského systému sú spoločenské normy, ktoré ho držia pohromadé. Normy sú skladajú zo všetkých formálnych a neformálnych, explicitných a implicitných dôvodov, ktoré regulujú systém a vnušajú doň poriadok a účel, nech je to primárna alebo sekundárna skupina (...) Normy stabilizujú a zjednocujú spoločenský systém, ale sú aj zdrojom konfliktov v spoločenskom systéme.“ (Longres 1990, s. 35.)

Rodiny majú pravidlá a normy, ktoré regulujú správanie jej členov. Stabilizujú rodinu, no na úkor práv jednotlivých členov. V incestuóznych rodinách na úkor žien a detí. Rodinný systém, ako všetky systémy, potrebuje interakciu medzi jednotlivými jej členmi a členmi vyšších systémov, aby dynamicky rásť a zostať zdravý. Energia výmeny medzi hranicami poskytuje puto medzi systémami. Otvorené systémy dovoľujú množstvo energie, uzavreté systémy sa málo ovplyvňujú s ostatnými systémami. Po čase si systémy vybudujú vzory interakcie s inými systémami, založené na úsilií výmeny a na spätnej väzbe. Tieto vzory sú pružné, ak je systém otvorený, a nepružné, ak je uzavorený.

H o d n o t y a / a l e b o ú l o h a s o c i á l n e j p r á c e

Sociálna práca ako profesia sa venuje hodnotám ľudskej dôstojnosti, osobnej autonómii, sebarealizácii a práva na sebaurčenie. A to sú práve hodnoty, ktoré obetiam najviac chýbajú.

V snahe úspešne identifikovať a liečiť obeť sexuálneho zneužívania detí sa sociálni/pracovníci/čky zaobrajú charakteristikami, následkami a liečebnými postupmi, vzájomujúcimi sa na túto problematiku. Mnoho sociálnych pracovníkov/čok neuznáva závažnosť incestu. Ideálne by sa na liečebnom procese malo pracovať s obeťou, „tichým spoločníkom“ a páchateľom. „V posledných rokoch sa mnoho zdržaní sociálnych služieb snažilo neporušiť rodinu, najmä ak všetci zainteresovaní (manžel, manželka a obeť) prejavili záujem udržať rodinu. Typický nápravný proces riadí s odiaľom otca z rodiny na šesť až dvanásť mesiacov, počas ktorých prebiehajú individuálne liečenia všetkých členov rodiny.“ (Zastrow 1986, s. 202.) Zámer zachovať rodinu neporušenú by nikdy nemal mať prednosť pred snahou ochrániť dieťa. Jednou z výstrah je, že na deti sa vyvíja nátlak, aby súhlasili s udržaním rodiny, hoci to nie je pre ich dobro.

„Tažiská problému incestu leží výhradne v rámci rodiny. Pokiaľ budú ot-

covia vlnúdiť u nebudú sa starať o rodu, a pokiaľ sa matky budú len starať o nebudú vlnúdiť, podmienky na vznik incestu otce – dcéra sa neodstraďajú.“ (Herman 1981, s. 206.) „Keď muži prestanú vlnúdiť rodinám, možno po prý raz získať, čo to znamená, patríť do rodiny.“ (Herman 1981, s. 218.)

Pred 150 rokmi „ženy dospevali okolo 17. roku života“ (Bradshaw 1988, s. 14). Muži si zrejme mysleli, že ak raz žena dospeje, je sexuálne pristupná a emocionálne dosť zrelá na sexuálnu vzájomnosť. Problém je v tom, že dnešné dievča dospevia okolo 12. roku svojho života. Nie sú ešte zrele na sexuálnu vzájomnosť a muži si stále myslia, že tým medziňukom je práve puberta.

Tradične sa páchatelia sexuálneho zneužívania detí delia na fixovaných a regressívnych a zneužívanie je bud' incestuózne, alebo pedofilné a tieto delenia sa naďalej podporujú. Veľa páchateľov preukazuje vlastnosti fixovaných, ako aj regressívnych násilníkov.

Presvedčenie, že incest je klinický problém odlišný od ostatných form sexuálneho zneužívania, sa zakladá na troch základných názročoch:

Incestuózni otcovia nezneužívajú deti mimo rodiny, incest je sexuálnym vyjádrením nesexuálnych potrieb a každý člen rodiny má psychický podiel na vzniku a udržiavaní sexuálneho zneužívania.

Takéto presvedčenie so sebou prináša množstvo problémov. Veľa incestuóznych otcov napríklad zneužíva aj deti mimo rodiny.

Úloha poláčania, útlaku a separovania sa jedinca, rodiny či spoločenstva sa nesmrie podceňovať. Tie-

to procesy sú jednotlivci „nacvičia“ veľmi zavčas, sú hlboko zakorené, člútrania a uchovávajú nezdravý systém.

Poskytujú súčasť okamžitého úľavu, ale zároveň aj blokujú zdrovú schopnosť vyrównávania sa s problémami a zabraňujú zmenám.

Sociálni/e pracovníci/čky, ktorí ide o zlepšenie fungovania systému rodiny, by sa mali zamerať práve na takéto procesy.

Z internetových materiálov preložila Zuzana Chvostíková

Podrobnejšie údaje k odkažovanej literatúre nájdete na stránkach internetu.

centrum nádej

B e z p e č n o ť

Povedzte svojim susedom o násili a požiadajte ich, aby zavolali policiu, keď počujú hluk v vášho bytu. Nájdite si bezpečné miesto, kam pôjdete, ak budeťe musieť opustiť svoj domov.

P lán úniku

Bezpečnosť zružnená, že musíte mať plán rýchleho úniku. Takýto plán znamená, že si odkladáte nejaké peniaze, drobné na telefón, založíte si vlastnú vkladnú knížku a odkladáte si kopie finančných záväznov, dôležitých dokumentov, kreditných kartier a bankových dokladov na bezpečnom mieste.

Zabáňte si kufor s klúčmi od bytu a od auta, náhradnými štítami pre vás a vaše deti, fotografie, lieky alebo recepty a telefónne čísla polície, tiesňovej linky, priateľov, rodiny a parodní.

V A R O V N É S I G N Á L Y P O T E N C I Á L N E H O NÁSILNÉHO S P R Á V A N I A

človek, ktorý:

- trvá na príliš rýchлом zblížovaní sa vo vzťahu
- nerešpektuje vaše hranice
- je nadmerne vlastnícky alebo žiarlivý
- kritizuje váš vzhľad alebo vás potupuje
- hovorí jedno a robí druhé
- nepreberá zodpovednosť za svoje konanie
- obviňuje druhých za svoje zlyhanie alebo tažkosti

- už v minulosti niekoho zbil

- obviňuje partnerku z predchádzajúceho vzťahu za zlyhanie tohto vzťahu

- vyrástol v rodine, kde sa vyskytovalo násilie

- má veľmi stereotypné názory na rodové roly

- trvá na tom, aby ste sa vzdali svojich aktivít vo voľnom čase

- trvá na tom, že nemáte tráviť čas so svojou rodinou alebo priateľmi

- zdá sa „príliš dobrý na to, aby bol reálny“

- robí tvrdé hantívé poznámky o druhých

- stráca seba kontrolu a je impulzívny

Ktorýkoľvek z týchto signálov sami osebe ešte nemusí byť znakom potenciálneho násilného správania. Je však dôležité neignorovať „varovné signály“. Nechajte si čas na nákladné spoznanie partnera. Sledujte, ako sa správa v rôznych situáciach. Najväčší rizikový faktor je uviaznutie v násilníckom vzťahu je zraniteľnosť. Starajte sa o seba tak, aby ste zružili riziko uviaznutia v násilníckom vzťahu.

Podľa materiálu Centrum Nádej: Nič ste sami. Centrum Nádej poskytuje podporu služby pre zneužívané ženy a ich deťi.

Poradňa je otvorená v priestore občianskeho združenia Ponoc, ohrozeným defom na Vavilovovej ulici č. 22 v utorok od 9. do 12. hod. Tel.: 62 24 78 77

Anonymous telefónna linka 62 24 99 14 funguje vždy v stredu od 16. do 18. hod.

Právna situácia v Slovenskej republike v oblasti domáceho násilia

V rámci programu Plare/Democracy organizujú Nadácia ProFem — Praha, Amnesty for Women — Hamburg a Aliačia žien Slovenska — Bratislavu ročné semináre právniciek na tému násilie v domácom živote na ženách. Ide o prípravu specialistiek pre oblasť ľudských práv.

Skôršie prebiehla forma pôdavných seminárov (celkom sa budú konáť tri) a plánuje sa studijný týždenný pobyt v Nemecku. V rámci školenia sa veká možnosť venovať porovnávaniu právnej práavy v SR a EL, CR a EU, ako aj rozborom legislatívnych návrhov na základe znalostí situácie v Nemecku, USA, Holandsku, Rakúsku a ďalších vyspelých demokratických krajinách.

Štore praktické skúsenosti sprostredkujú výnimočne mimoštátne organizácie. Tento jednotlivý seminár si: násilie v rodine a v blízkom okolí, obchod s ľudmi a násilie na prostitútkach, medzinárodná stratégia lobbingu a iné strategie.

Školenie vedú právnicíky z hamburskej organizácie Amnesty for Women a s podporou práci s odborníkmi zo Slovenskej a Českej republiky z oblasti legislatívy zameranú na právne úpravy danej problematiky.

Tento materiál pripravila účastníčka školenia Henrieta Kollárová ako podklad na uvažovanie o problematike násilia v rodine v SR z právneho hľadiska.

Dňa predchádzajúceho dňa sme sa naučili vlastnového, prípadne sme si počítať a rozšíriť už získané vedomosti. Pokúsim sa vám priblížiť plán právnej úpravy v SR, ako aj prípravované zmeny a ofáčkovanie. Vyskúšala som z oficiálnych dokumentov, publikovaných článkov a vlastného štúdia.

1. Východisková správa SR k Dohovoru o odstránení všetkých form diskriminácie žien a jej aktualizácia

2. Stanovisko MV SR k rezolúcii č. 52/86 Prevencia kriminality a opatrenia trestnej justície na elimináciu násilia voči ženám

3. Eva Sopková: Násilie páchané na ženach v rodine — milčanie, alebo konanie (Sociálna práca — ľudské práva — vzdelenie dospelých. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou)

4. Modelové stratégie a praktické opatrenia na elimináciu násilia voči ženám v oblasti prevencie kriminality a trestnej justicie

5. Trestný zákon (140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov) a Trestný poriadok (141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov)

6. Občiansky zákoník (40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov) a Občiansky súdny poriadok (99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov)

7. Zákon NR SR č. 314/1996 Zb. o prokuratúre

8. Katarína Fuschová: Násilie — biele miesto na mapu súčasnej rodiny. FF Prešovskej univerzity, katedra vzdelenia dospelých a sociálnej práce

9. Zákon NR SR č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropických látkach a prípravkoch

10. Zákon NR SR č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchranných izieb

11. Zákon NR SR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Dovolím si začať štatistikou Ewy Sopkovej z roku 1980, že v 45 % prípadoch vedencov v manželskej a predmanželskej poradni sa vyskytovalo fyzické násilie manžela voči manželke. V roku 1997 v prískume Biely ženy na Slovensku (Sintalová, Sopková) vyskocili alarmujúce čísla, z ktorých vyberám nasledujúce: 46,5 % žien fyzicky napadol ich manžel už v prvom roku manželstva a 6,9 % žien už pred sobašom. Až v 70 % prípadoch porozvodového spolužitia manželov násilie bývalého manžela pretrváva